

DOI 10.54596/2958-0048-2023-3-91-95

ӨОЖ 316.7

ҒТАМА 11.15.37

ТҮЛҒАНЫҢ АДАМГЕРШІЛІК МӘДЕНИЕТІ

Сулейменов А.К.^{1*}

^{1*}Сағадат Нұрмағмабетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты,
Алматы, Қазақстан Республикасы

*E-mail: amantay2006@inbox.ru

Аңдатпа

Бұл мақала Қазақстан Республикасының әскери жоғары оқу орындарының оқытушылары, бөлімше командирлері, курсанттары үшін, оның ішінде басқа жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттері үшін пайдалы болуы мүмкін. Осы мақаланың мақсаты Қазақстан Республикасының әскери жоғары оқу орындары курсанттарының рухани және адамгершілік қасиеттерін арттыра алатын адамгершілік мәдениет туралы ғылыми материалды анықтау және зерттеу.

Автор қоғамдағы адамгершілік пен адамгершілік мәдениетінің проблемасын, сондай - ақ жастарға-әскери университеттердің курсанттарына әсер ететіндігін көрсетеді. Зерттеу нәтижесінде ғылыми әдістер дәйекті түрде қолданылды: бұл педагогикалық, жалпы ғылыми әдістер, нақты эмпирикалық, теориялық және басқалар. Интернет-ресурстармен жұмыс, ғылыми әдебиеттерден, ғылыми мақалалардан, диссертациялық зерттеулерден материалдарды іздеу және өңдеу.

Түйін сөздер: адамгершілік, рухани-адамгершілік құндылықтар, тәрбие, курсанттар, қазақ этнопедагогикасы.

ПРАВСТВЕННАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ

Сулейменов А.К.^{1*}

^{1*}Военный институт Сухопутных войск им. Сагадата Нурмағмабетова,
Алматы, Республика Казахстан

*E-mail: amantay2006@inbox.ru

Аннотация

Данная статья может быть полезной для преподавателей, командиров подразделений, курсантов военных вузов Республики Казахстан, в том числе и для преподавателей и студентов других высших учебных заведений. Цель настоящей статьи - выявление и исследование научного материала о нравственной культуре, которые могут повысить духовные и нравственные качества курсантов военных вузов Республики Казахстан.

Автор показывает проблему нравственности и нравственной культуры в обществе, а также оказывающее влияние на молодых людей - курсантов военных вузов.

В результате исследования последовательно были применены научные методы: педагогические, общенаучные, собственно эмпирические, теоретические и другие. Работа с интернет-ресурсами, поиск и обработка материала из научной литературы, научных статей, диссертационных исследований.

Ключевые слова: нравственность, духовно-нравственные ценности, воспитание, курсанты, казахская этнопедагогика.

MORAL CULTURE OF THE INDIVIDUAL

Suleimenov A.K.^{1*}

^{1*}*Military Institute of Land Forces named after Sagadat Nurmagmabetov,
Almaty, Republic of Kazakhstan*

**E-mail: amantay2006@inbox.ru*

Abstract

This article may be useful for teachers, unit commanders, cadets of military universities of the Republic of Kazakhstan, including teachers and students of other higher educational institutions. The purpose of this article is to identify and study scientific material about moral culture that can improve the spiritual and moral qualities of cadets of military universities of the Republic of Kazakhstan.

The author shows the problem of morality and moral culture in society, as well as influencing young people - cadets of military universities.

As a result of the research, scientific methods were consistently applied: these are pedagogical, general scientific methods, empirical, theoretical and others. Work with Internet resources, search and processing of material from scientific literature, scientific articles, dissertation research.

Keywords: morality, spiritual and moral values, education, cadets, Kazakh ethnopedagogy.

Кіріспе

Адамгершілік-адамның моральдық сапасы, адам өз таңдауында басшылыққа алатын ережелер. Ауызекі тілде және әдебиетте моральдың, кейде этиканың синонимі ретінде жиі қолданылатын термин. Бірқатар философиялық жүйелерде адамгершілік ұғымы адамгершіліктен оқшауланған, дегенмен мұндай тұжырымдама авторлық сипатта болады және әрдайым күнделікті қолданысқа сәйкес келмейді [1, 2].

Қазіргі өркениеттің жаһандануы және IT-технологиялардың дамуы жағдайында кейбір дамыған, батыс елдері посткеңестік кеңістіктегі елдерге әсер етудің маңызды тетігі ретінде қарастыратын моральдық мәдениет әлемдік ықпалдың маңызды факторына айналады. Осыған байланысты қазіргі уақытта әлемдік қоғамдастықтың рухани ықпалы мен бөлінуі үшін күрес күшейе түсуде. Бүгінгі таңда АҚШ пен бірқатар батыс елдерінің әлемдік көшбасшыларының дамушы (үшінші) елдерге қатысты геосаяси экспансиясының стратегиялық мақсаты – оларға саяси және экономикалық салада, әлеуметтік жүйеде, психология идеологиясында, мәдениетте әсер ету. Адамгершілік-рухани тәрбие-тарих, тіл, философия, әдебиет, дәстүр, психология қалыптастыратын «ұлттық-мәдени әлемнің» ерекшелігімен айқындалатын, өмірдің мәдени құндылықтарын, мұраттары мен мағыналарын тарату мен жаңғыртудың маңызды тетігі.

Курсанттың болашақ офицер ретіндегі адамгершілігі - бұл оның жеке басын, тәрбиесін және жалпы адамгершілік деңгейін білдіретін ішкі, рухани әлемі.

Зерттеудің міндеттері Қазақстан Республикасының әскери жоғары оқу орындары курсанттарының жалпы, сондай-ақ әскери ортадағы адамгершілік және адамгершілік мәдениеті мәселесі болып табылады.

Зерттеудің өзектілігі қазақстандық қоғам ауқымында тұтастай алғанда адамгершілік мәдениетті төмендеу болып табылады, бұл курсанттардың Отанының қорғаушысы ретіндегі рухани-адамгершілік құндылықтарына тікелей әсер етеді.

Тұлғаның адамгершілік мәдениетін зерттеу қажеттілігі қоғамдағы жас ұрпақтың, оның ішінде әскери университеттердің білім беру ортасындағы курсанттардың рухани-адамгершілік құндылықтарының әлсіреуімен байланысты.

Осы жұмыстың мақсаты-Қазақстан Республикасының әскери жоғары оқу орындары курсанттарының рухани-адамгершілік негіздерін қалыптастыруға ықпал ететін адамгершілік мәдениет туралы тиісті материалды анықтау.

Жұмыстың теориялық-әдіснамалық негізін осы мәселе бойынша зерттеулер құрады: М. Қашқари, А. Құнанбаева, Б. Момышұлы, Г.С. Қосымова, К.С. Нысыбекова, А.А. Зубкова, О.И. Торкунова, В.Н. Машина, Б. Қалыбек және т.б.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы бұл нәтижелерді этнопедагогика арқылы курсанттардағы адамгершілік құндылықтарды дамыту мәселесі бойынша зерттеулерде қолдануға болатындығына байланысты.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу объектісі ҚР-ның әскери жоғары оқу орындарының курсанттары. Қазақ философы, ойшылы А. Құнанбаевтың адамгершілік ұғымы туралы түрлі ғылыми еңбектерге талдау жүргізілді. Қазақстан Республикасының әскери қызметшілерін адамгершілік тәрбиелеудегі адамгершілік мәдениеті, әскери дәстүрлер, көшпелі қазақтардың әскери мәдениеті, жауынгер тұлғасын тәрбиелеудегі қазақ халқының салт-дәстүрлері қарастырылады. «Діни фактордың өсуі жағдайында Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының әскери қызметшілерін адамгершілік тәрбиелеуді жетілдіру» диссертациясының кейбір ғылыми ережелері зерделенді.

Нәтижелер және талқылау.

Бүгінгі таңда қазақ философы, ойшылы Абай Құнанбаевтың «құдайдың алдын ала белгіленуі» мен адамгершілік туралы діни ілімге қарсы адам өмірі процесінде адамгершілік қағидаттары қазіргі уақытта педагогикалық, философиялық еңбектері өзекті болып саналады. Абай атамыз өзінің жазған еңбектерінде қазақ халқының ұлттық психологиялық ерекшеліктерін өте жақсы білген. Қазіргі жастарға келесі кеңес берген: «Бәріне асықпа, өзіңді сыйла мақтан: ал сен адамсың, ғаламның кірпіші өмір ғимаратына өзің бол» [3].

Абай атамыздың пікініше адамдар жараталысынан тең. Ол өзінің шығармашылығында биологиялық теңдігін 34-ші қара сөзінде атап көрсетті. Терен философиялық мағынамен жазылған: «Бұл дүниеде туу мен өсу, қанықтылық пен аштық, қайғы мен өлім, дене құрылымы және адам қайдан шыққаны және қайда бару міндеті - бәрі бірдей». Абай қарапайым болуға, бір-біріне ар-намысын сыйлауға, қызғаныш пен аушу-ызасыз тату-тәті өмір сүруге шақырады.

Абайдың, сондай-ақ басқа ойшылдардың көзқарасы бойынша адам биологиялық, әлеуметтік және психологиялық болмыс ретінде болып табылады, ол өз өмірінде әлеуметтенудің әртүрлі кезеңдеріндет тиісті тәрбие мен білім алады.

Табиғи теңдікке қарамастан, адамдар, моральдық жағынан бір-бірімен тең емес: кейбіреулері азғын, зұлым, ақымақ, айлакер, басқалары, керісінше, моральдық, ізгі, ақылды, кішіпейіл және т.б. [3].

Рухани-адамгершілік тәрбиенің мәні мен мазмұны әрдайым ғұндар мен сақтардың көптеген тайпаларының ата-бабаларымыздың ұлы дала өкілдерінің өмірі мен көшпелі өмірінде болған.

Қазақтардың, XIX ғасыр жазушыларының шығармаларындағы адамгершілік құндылықтардың көзқарасы мен көзқарастары қазіргі уақытта қазақ этнопедагогикасының шығармаларында белгілі бір орын алады. Халық педагогикасында рухани-адамгершілік және азаматтық-патриоттық тәрбие маңызды болып саналады. Рухани-адамгершілік және патриоттық қасиеттерді тәрбиелеу туралы түркі филологы М. Қашғари өз «Диван лұғат ат-түрік» еңбегінде ерекше орын бөлген [4].

Ұлы Отан соғысының Батыры, панфиловшы, жазушы, полковник (1943) Бауыржан Момышұлы, Кеңес Одағының Батыры жұлдызын 1990 жылы қайтыс болғаннан кейін ғана алған, ал 1995 жылы Халық Қаһарманы атағы қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының әскери жоғары оқу орындары курсанттарының жас буыны үшін жарқын үлгі болып табылады.

Қазақстандық және ресейлік ғалымдар өздерінің ғылыми еңбектерінде қазақ халқының даңқты ұлының өмірі мен қызметі туралы жазады. 8-ші гвардиялық Панфилов дивизиясының ерлігі туралы А.Бектің «Волоколамск тас жолы» әңгімесінде жазылған, кітап «соғыс психологиясының» көркемдік көрінісіне айналды және көптеген елдерде оқу құралы ретінде әскери академияларда зерттелді. Б. Момышұлының дәстүрі осы ойды жалғастыра отырып, тәрбиенің негізгі көздерінің бірі болып табылады, Момышұлы былай деп жазады: «Дәстүр-бұл өткен кезеңдегі әскери ерліктер туралы деректі, ауызша дәстүрлер (аңыздар), қазіргі кездегі осы бөлімнің сипатында. Өткен және қазіргі кейіпкерлердің мысалдарына еліктеу қағидаттарында тәрбиелеу әскерге шақырылушының әскери істегі туралы дәстүрлі идеялары мен түсініктерін қалыптастырады және ризашылықпен еске алатын, аңыздар, әндер және имидж ретінде көтеретін өзінен бұрынғы адамдардан жаман емес болуға және қызмет етуге ұмтылады. Дәстүрлерді сақтау, көбейту және нығайту – бұл тудың даңқын қан мен өмірдің бағасымен безендірген аталарымызды еске алу үшін командирдің ең қасиетті міндеті мен парызы» [5].

Мысалы, қазақстандық ғалым Б.Қалыбек өз зерттеулерінде діни фактордың өсуі жағдайында адамгершілік тәрбиесінің мазмұны адамгершілік құндылықтар жүйесін құрайтынын атап өтті, оған мыналар кіреді: - жалпыадамзаттық (толеранттылық, достық, әділдік, ар-намыс, әдептілік және т.б.);

- идеологиялық (патриотизм, мемлекеттік рәміздерге құрмет, Отан алдындағы
- әскери қызметтің құндылықтары (жанқиярлық, батылдық, өз өмірін аямау, ерлік және т.б.);

- рухани құндылықтар (көршісіне деген сүйіспеншілік, кішіпейілділік, жомарттық, жанашырлық, үлкендерге деген құрмет және т.б.) [6].

Қорытындылар. Біздің зерттеуіміз адамның адамгершілік және адамгершілік мәдениеті ретіндегі рухани қасиеттер курсанттарға болашақ офицерлер мен Отан қорғаушылар ретінде қажет екенін көрсетті. Адамгершілік пен жоғары рухани-адамгершілік қасиеттер жас ұрпақты қазақ халқының әдет - ғұрыптары, салт-дәстүрлеріне және ауызша халық шығармашылығының шығармаларына тәрбиелеуге негізделуі керек, Ұлы дала халқының генетикалық кодына енгізілген.

Әдебиет:

1. Нравственность [Электронный ресурс].
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата обращения: 4.07.2023).
2. Апресян Р.Г. Нравственность Архивная копия от 16 октября 2012 на Wayback Machine // Новая философская энциклопедия. - М.: Мысль, 2000. - Т. 3.
3. А. Кунабаев о проблеме нравственного воспитания [Электронный ресурс]
<https://articlekz.com/article/13166> (дата обращения: 6.07.2023).
4. Косымова Г.С., Ныязбекова К.С. Духовно-нравственные идеи у прото-казахов
http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Philologia/8_115099.doc.htm (дата обращения: 5.07.2023)

5. Торкунова О.И., Машин В.Н., Машина А.В. Воинские традиции в духовно-нравственном воспитании военнослужащих государств-членов СНГ. Вестник экспертного совета, №4 (11), 2017. С.35-40.
6. Калыбек Б.К. Совершенствование нравственного воспитания военнослужащих Национальной гвардии Республики Казахстан в условиях возрастания религиозного фактора Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Москва, 2019. - С.6.

References:

1. Morality [Electronic resource]
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C> (date of address: 4.07.2023).
2. Apresyan R.G. Morality Archived copy dated October 16, 2012 on Wayback Machine // New Philosophical Encyclopedia. - Moscow: Mysl, 2000. - Vol. 3.
3. A. Kunanbayev on the problem of moral education [Electronic resource]
<https://articlekz.com/article/13166> (accessed: 6.07.2023).
4. Kosymova G.S., Nyazbekova K.S. Spiritual and moral ideas among proto-Kazakhs
http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Philologia/8_115099.doc.htm (date of address: 5.07.2023)
5. Torkunova O.I., Mashin V.N., Mashin A.V. Military traditions in the spiritual and moral education of military personnel of the CIS member states. Bulletin of the Expert Council, No. 4 (11), 2017. pp.35-40.
6. Kalybek B.K. Improvement of moral education of servicemen of the National Guard of the Republic of Kazakhstan in the conditions of increasing religious factor Author's abstract. dis. ... candidate of pedagogical Sciences. - Moscow, 2019. - p.6.